

Николай Аретов

Окървавената нива

Изображения на престъплението в „Татул“ и „Снаха“ на Георги Караславов

Още от времето на Ал. Веселовски е известно, че изграждането на представата за литературата като процес, като развитие на нещо относително постоянно може да се строи върху съпоставяне на различни варианти от някои устойчиви образувания, каквито са сюжетите и мотивите. Те предлагат интересни образци, в които някакъв архитип или инвариант се реализира в разнообразни значими конкретизации. Сюжетите с престъпления отдавна присъствуват в човешката словесност, те са изградени от различни мотиви и съдържат различни представи за това, което се възприема като престъпление, различни са конкретните авторски подбуди, които определят отношението към тях, различен е и отпечатъкът, който времето полага. Същевременно те съдържат нещо неизменно — грубото, обикновено кърваво погазване на някакъв неоспорим за епохата закон.

В развитието на новата българска литература могат да се открият няколко типа изображения на престъплението, които са израз на различни ценности, представи и авторски намерения. Тези типове влизат в сложни взаимоотношения на привличане и отблъскване, на обновление и връщане към предишно ниво. Едно пределно схематично тяхно изреждане, което не претендира за изчерпателност, може да започне с възрожденските и следосвобожденските сюжети за нещастната фамилия и похитителя друговедец¹. Успоредно с тях се появяват повествования за непокорни българи, които имат правото да нарушават закона в името на по-висши ценности — национални, а по-късно (да кажем в „Старопланински легенди“ на Й. Йовков) и универсални. В някои свои произведения Иван Вазов, който също използва тези модели, се усъмнява както в дефинирането на престъплението и престъпника, така и на закона и институциите, които го олицетворяват. Друг характерен модел се открива при писатели като Георги Стаматов, Антон Страшимиров и др., които до-

¹ Вж. Аретов, Н. Убийство по български. Сюжети с престъпления в белетристиката от втората половина на XIX в. — Литературна мисъл, 1990, № 10.

стигат до идеята, че българинът също може да извърши престъпление, което първоначално се обяснява предимно със социални причини. Елин Пелин се придържа към някои от познатите модели, но достига до изображения на престъпления, които имат корените си в нечистата сила, владееща женската красота. Т. нар. диаболисти (Георги Райчев, Чавдар Мутафов, Владимир Полянов и др.) пък навлизат в тайниците на човешката душа, за да открият там загадъчни универсални сили, които ги карат да проблематизират традиционните представи за престъплението, и особено за неговите мотиви.

По свой път достигат до сюжетите с престъпления и разследване т. нар. пролетарски писатели. За тях криминалното деяние закономерно произтича от пороците на съвременното им общество и може да се възприеме като техен символ. Това разбиране не е напълно ново, то е опростен вариант на някои християнски идеи, в някаква степен то е подготвено от националната традиция. Интересен синтез между предварителната идеологическа нагласа, националната традиция и насочването към психологическа дълбочина се открива в „Татул“ (1938) и „Снаха“ (1942), двете може би най-значителни творби на Георги Караславов, представителни образци на пролетарската белетристика от периода преди края на Втората световна война.

Авторът свидетелства за намеренията си и творческата история на романа „Татул“: „Замисълът дойде от моето разбиране за тежките поражения, които носи частната собственост, и аз търсех само някаква случка, която да ми послужи за разкриване на тия поражения, за тяхното гибелно въздействие върху човека.“² И слушат му предлага две действителни истории за отравяне с татул.

Двата романа имат подобни герои и сходна сюжетна основа, изградена върху убийство, като писателят акцентува върху психологическите аспекти на престъплението. Общ е конфликтът между овдовялата снаха и родителите на мъжа ѝ, в чийто дом тя живее, като авторът недвусмислено застава на нейна страна. Тази ситуация напомня за по-стари изображения на семейни сблъсъци в българската литература, например комедията „Свекърва“ на А. Страшимиров, но все пак в прозата дотогава доминират конфликти между кръвни роднини — „Мамино детенце“ на Л. Каравелов, „Гераците“ на Ел. Пелин, — които понякога достигат и до варианти на древния мотив за братоубийството — „Земя“ на Ел. Пелин, „Грях“ на Г. Райчев.

При Караславов конфликтът е породен от заплахата за разделяне на имота, което при Ел. Пелин се разглежда като нещо естествено и закономерно. В „Снаха“ се добавя и реално отчуждаване на част от земята, възприемано от собствениците като небивало поку-

² К о л а р о в, С т. Георги Караславов. Литературна анкета. С., 1978, с. 204.

шение, разколебавашо съществуващия ред. В „Татул“ пък присъства обратната история — общинската мера е заграбена от чорбаджията и селяните водят борба да си я върнат. С изключение на някои Каравелови творби (на първо място „Хаджи Ничо“) порано имуществените отношения, особено в семейството, не са извеждани на толкова предна линия в литературата. Критиците, гравитиращи около социалистическия реализъм, разглеждат подобни сюжети като типични за т. нар. критически реализъм, но фактите вероятно биха показали предимството на социалистическите им наслідници в тази тематична област.

Интересно е, че докато в „Татул“ правото на вдовицата на дял от имота не подлежи на съмнение, то в „Снаха“ същият юридически казус е представен като твърде несигурен. При това във втория роман не само слабообразованият герой, но и писателят като че ли не си дава сметка, че процесуалната стойност на евентуалните свидетелски показания, с които е изнудван Юрталана, е твърде малка.

Двата романа на Г. Караславов представят познатия от порано сблъсък между отделния индивид и несправедливия според него закон. Героят на „Снаха“ си мисли: „Ето. . . ако адвокатите не бяха измислили тия закони, щяха да ме повикат само в общината и околийското управление, щях да почерпя големците и всичко щеше да се свърши както господ дал. . .“³ Критиката открива тук сблъсък между две ценностни системи — традиционната, в която конфликтите се разрешават с едно почерпване по съседски, и новата, в която властвува измисленият от адвокатите закон, анонимен и надличностен. Или казано с езика на един нов прочит на Караславовото творчество — сблъсък между родовия космос и модерното светоусещане, между онтологията и екзистенцията⁴.

По-малко внимание е отделяно на нещо друго. Традиционната ценностна система, наричана още патриархална, е разколебана, но жизнена, докато анонимният надличностен модерен закон не успява да наложи своята морална система, да изгради институциите си. Преди още тя да бъде утвърдена, настъпва времето на нейното отричане по моделите на Ницше и Достоевски или на социалистическото световъзприемане (както е при Караславов), които интерферират с традиционното. Наслагването на няколко типологически различни системи определя изграждането на един свят, в който липсват устойчиви морални опори. Романът потапя читателите в една мрачна атмосфера, в която човек за човека започва да прилича на вълк според древния израз. Това отличава Г. Караславов от Ел.

³ Караславов, Г. Избрани произведения. Т. 5. С., 1979, с. 54.

⁴ Вж. Панов, Ал. Човекът и собствеността. Размисли около романа на Г. Караславов „Снаха“. — Литературна мисъл, 1991, № 4.

Пелин, който също се интересува от подобни сюжети, но гамата при него е по-светла, а и отсъствува предварителното рационално обяснение. Подобна мрачна атмосфера е по-характерна за диаболите, но техният фикционален свят е подчинен на други закономерности, на друга авторска интенция.

Въпреки несъмнената достоверна основа на „Татул“, използвана открито тенденциозно, романът има и характерна фолклорна аналогия. В него може да се открие вариант на мотива от народната балада „Делба на двама братя“⁵, който според някои изследвачи е в тематична връзка и със „Земя“ на Ел. Пелин⁶. Наистина при Г. Караславов става дума не за делба след смъртта на бащата, а за избягване на делба при други обстоятелства, но пък за разлика от „Земя“ има връщане към характерното за баладата отровителство.

„Татул“ се гради върху историята на Мариола, която отравя снаха си, за да запази семейния имот от евентуално разделяне. Основната сюжетна линия е обкръжена от множество подобни случки, за които се споменава мимоходом. По-разгърнат е разказът за друг опит за убийство, също свързан с правото на собственост върху земята. Мангалчето се нахвърля върху селския богаташ Ганчовски, който чрез непочтени юридически манипулации се опитва да му отнеме една нива.

С клинична прецизност в „Татул“ е проследена историята на убийството. Подробно са анализирани мотивите, изкрystalизирането на замисъла, избирането на отровата, подготвянето на подходящи условия и самото престъпление. Тук е и една от съществените разлики с диaboлистите. Докато те търсят универсалното и избягват детайлите, то Караславов потапя читателите в море от реалистични детайли, като в това отношение задминава Ел. Пелин, към чиято реалистична традиция (такава, каквато я вижда) желае да се приближи. Показателни са епизодите, в които Мариола иска да проstudi снаха си Тошка, за да може след това да ѝ предложи като лекарство вино, в което незабелязано е сипала отровата; подобно е положението с укриването на уликите в „Снаха“. Същевременно, както и при някои произведения на диaboлистите, замисълът придобива маниакални размери, превръща се в obsесия; с някаква неосъзнатата мрачна наслада свежървата прехвърля в ума си различни начини за умъртвяване — живак в ухото, бодване с игла зад врата, бутане в пропаст, заливане с вряла вода, различни отрови. . . Иван, другият син на Мариола, не без основание се пита за някои необи-

⁵ Вж. СБНУ, т. XXII, с. 216; вж. и „Два братя делба делили“ — СБНУ, т. XXV, № 41.

⁶ Вж. Парпулова, Л. Елин Пелин и българският фолклор. — В: Елин Пелин. Сто години от рождението му. Нови изследвания. С., 1978.

чайни симптоми, които забелязва у майка си: „Но ако е нещо по нервите, ако нещо се е изместило. . .“⁷

Г. Караславов акцентува върху факта, че идеята, обсебила Мариола, е типична, позната е в селския живот. Тя се промъква и в съзнанието на Иван, който немного убедително я отхвърля благодарение на спомена за покойния си брат. Писателят пояснява: „ . . . исках да покажа как комунистът влияе и след смъртта си. . .“⁸ Дали тук не може да се потърси своеобразен материалистически вариант на древните представи за отвъдния свят и намесата на ангела-хранител? Но материалистическото обяснение и типичността на представяните събития само покриват, но не отменят наличието на ирационалните сили на злото, притаили се в дълбините на човешката душа.

У вярната на паметта на мъжа си Тошка се прокрадват неканени мисли за втори брак, в съзнанието ѝ образът на познат вдовец приема чертите на покойния съпруг. По-недвусмислени са намеците за еротично желание при Иван. В неговото съзнание то се преплита с неизменната мисъл за предстоящата делба на имота, а оттам — и с неизреченото желание за убийство: „Очите му се плъзгаха неволно по снагата ѝ, без да иска, погледът му се лепваше върху закръглените женски прасци. Всяка нейна извивка смущаваше мислите му, замайваше го, трепетен гъдел се провираше под кожата му. Иван се ругаеше безгласно, силеше се да отплесне мислите си другаде, да се овладее, но главата му се извиваше неусетно, като слънчоглед, зениците му се присвиваха, плувнали във влага. Когато имаше трети човек, пак беше по-спокоен. Но останеха ли двамата с нея, страхуваше се да я погледне в очите, струваше му се, че тя ще му прочете мислите и ще го заплюе с презрение. . . Дори и той сам не знаеше за кое по мълчи: заради нивите или заради тези нечисти мисли.“⁹

Възможни са две тълкувания на неясното сексуално желание у Иван, които не си противоречат. От една страна, то може да се разглежда като неосъзнат от автора жанров спомен за прастарото правило, според което най-малкият брат след строго определен период на враждебно отношение се жени за вдовицата, за да запази имуществото и договореността с другия род. Антрополозите са нарекли този обичай „левират“¹⁰. Към това трябва да се прибави и фактът, че според един древен механизъм за наследяване на семей-

⁷ Караславов, Г. Цит. изд., с. 402.

⁸ Коларов, Ст. Цит. съч., с. 205.

⁹ Караславов, Г. Цит. изд., 311—312.

¹⁰ Вж. Фрейзър, Д.ж. Фолклорът в Стария завет. С., 1989, 364—365; Вж. още Уайт, Л. Науката за културата. С., 1988, с. 215. Срещу него се разбунтувал библейският Онан (Вж. Битие, гл. 38).

ното имущество, т. нар. минорат¹¹, именно най-малкият брат трябва да получи наследството. Пак според Фрейзър миноратът е разпространен и сред турците, които оказват несъмнено въздействие върху народната ни култура. И още нещо — героят в „Татул“ носи характерното за най-малкия брат от народната приказка име Иван.

Второто възможно тълкуване отвежда към идеите на З. Фройд, който твърди, че „агресивните нагони никога не действуват самостоятелно, винаги са споени с еротичните“¹². Към подобно разбиране се придържат мнозина мислители, които не са сред ортодоксалните ученици на виенския лекар. В литературата от първата половина на ХХ в. често се откриват сюжети и мотиви, които могат да бъдат прочетени в този дух. Една съпоставка с търсенията на диабolistите би разкрила както неподозираното приближаване на Г. Караславов към тях, така и усилията му да се разграничи от диабolistичния тип повествование. Тъй като явно не става дума за тъждественост, а за различие в сходството, то е уместно да се използва за съпоставяне напълно различна ситуация от разказа на Георги Райчев „Незнайният“ (1920):

„Тя беше седнала върху коленете му, рошеше буйните му тъмни коси, шепнеше му нещо и търсеше през обвисналите му мустаци неговите силни мъжки устни. Ръцете му лежаха върху нейните меки, ластовичи рамене. Той чувствуваше топлината ѝ, чувствуваше голотата ѝ под тънката дреха. Несъзнателно той дръпна ръцете си по-нагоре, към разкритата ѝ шия, и ето че в този миг стана нещо, което той сам не разбираше, не знаеше: сякаш ръцете му, неговите яки, груби ръце изведнъж оживяха и с бясна стръв се впиха в тази грациозна шийка мимо неговата воля и желание. Тя се опита да извика, но той затисна с ръка устата ѝ и още по-стръвно впи пръстите си в гърлото, колко трая това — един миг, цяла вечност, той не знаеше. Не, той не знаеше. Когато се опомни, върху коленете му лежеше топлият, безчувствен труп.“¹³

Показателен е и моментът на смъртта, описан по разкази на хора, погълнали татул, а също и след справки в медицинската литература и консултации с познати лекари. В размътеното съзнание на Тошка се появяват различни образи, те преминават един в друг, външните им белези разкриват тайната им същност. В целия епизод преживяванията на персонажите се обективират в обстановката, която започва да изразява същността на разиграващата се драма — капките вино под канелката са червени и лъскави като кръв, при отварянето на шишенцето с отровата се чува „слабо изкълколване,

¹¹ Вж. Фрейзър, Д.ж. Цит. съч., с. 189 и сл.

¹² Фройд, З. Въведение в психоанализата. С., 1990, с. 482.

¹³ Райчев, Г. Избрани творби. С., 1982, с. 96.

също като последното вдишване на умиращ“, Тошка се насилва да изпие наведнъж виното с думите „... няма да ме отрови, я“, и т. н.¹⁴

Г. Караславов не само навлиза в душевни дълбини, за които едва ли е подозирал, когато е писал, да кажем, „Селкор“ (1933), но и подобно на Г. Флобер усеща върху себе си въздействието на сюжета, колкото и смущаващо парадоксална да е на пръв поглед тази аналогия. Близо четири десетилетия по-късно той ще признае: „Запомнил съм, че когато стигнах до отравянето на Тошка, нервите ми не издържаха и за един месец оставих всякакво писане, докато го изживея.“¹⁵ Подобно изживяване на творческия акт, както и самият изобразяван обект, напомнят повече за диaboлистичните мотиви и модернистското надникване в ирационалното, отколкото за механично-материалистическата представа за света...

Въздействието на романа очевидно се разминава с открито заявените намерения на писателя. Явно от своя гледна точка не са били неоснователни обвиненията на „някои наши другари“ (Челкаш, Анг. Тодоров, М. Марчевски), които по думите на автора навремето са виждали в „Татул“ „пресилен психологизъм“¹⁶. Още по-остри са реакциите на съидейниците при появата на „Снаха“, наречена от Т. Павлов „кулашки роман“. Раздразнението от художествените особености на творбата се допълва и от ласкавото отношение на „буржоазната“ критика (Вл. Василев, Й. Бадев), от отличията, които романът получава — частната награда „Веселина Дервенска“ и наградата на Академията, присъдена по доклад на Ел. Пелин, когато Караславов смята за свой учител. Но това е външната страна на един по-дълбок конфликт.

„Татул“ завършва с престъплението, разследването не интересува автора. Само като допълнителни сюжетни елементи са въведени някои други разследвания и съдебни процедури. Обратен е случаят със следващия роман на Г. Караславов „Снаха“. Тук също липсват конкретни следствени действия, но целият сюжет е построен върху възможността да бъде разкрито едно престъпление, извършено в миналото. Случайно заварил в нивата си непознато дете да бере царевица, Юрталана го подгонва, хвърля по него камък и го убива. Заедно със сина си скришом погребва тялото, но синът признава всичко на жена си Севда. Когато тя овдовява и се връща при родителите си, страшната тайна се превръща в оръжие за изнудване и средство да се откопчи по-голям дял от имота.

¹⁴ Караславов, Г. Цит. изд., 413—415.

¹⁵ Коларов, Ст. Цит. съч., с. 205.

¹⁶ Пак там, с. 206.

Самото престъпление е извършено без умисъл. Подобно на някои герои на диабolistите Юрталана изведнъж е обхванат от ярост и хвърля фаталния камък. За разлика от диабolistите обаче Г. Караславов настоява, че неволното действие, довело до трагичния резултат, не е случайно. Аналитичното навлизане в психиката на героя стига до извода, че както и отровителството на Мариола, престъплението в „Снаха“ е резултат от социалния ред и въздействие то му върху индивида, но връзките между двете реалности са сложни и опосредствани, а авторът не ги опростява в името на предвариелната теза. При това романът отново е изграден върху действителен случай, героите имат реални прототипи, въобще делът на фикцията в изграждането на сюжета е минимален — нещо, което реалистите смятат за свой патент.

Преките следствени действия и тук отсъствуват, романът свършва в момента, когато убиецът тръгва да се предаде на нищо неподозиращите власти. Но през цялото сюжетно време възможността за евентуално разследване виси като дамоклев меч над главата на героя, който доста ясно си представя елементите на следствието: „Ще го разпитват хитро, умело, със заобикалки, по ученому: от толкова до толкова къде си бил, какво си правил, къде си отишъл, защо си отишъл? . . . Ще мерят секундите, ще му претеглят думите, ще му четат мислите. Тежко му, ако сбърка някъде. Тогава започват да уплитат, да замотават и да размотават, докато направят човека като въртоглава овца. Изследват и ръцете, и краката, преглеждат и дрехи, и обуца, и всичко, и всичко. . . Бъркат в човешката душа като в бунище. С наука боравят там, с машини работят. И това е лошото. Там, дето има една приказка, и невинните виновни изкарват, та камо ли да си направил нещо. И имало едни кучета — дяволи. Например питат те бил ли си с еди-кого си. Мислиш, че никой не те е видял, когато си бил с него, и отказваш. Викат кучето, казват му там на кучешки нещо, то те помирише, помирише и някоя дреха от тоя, за когото казваш, че не си го и сънувал, и току се изправи на гърдите ти. Значи лъжеш.“¹⁷

Това лаконично, но може би най-детайлно за времето представяне на технологията на разследването съдържа елементи, които напомнят за Светослав-Минковата ирония към машинизирания модерен живот.

Караславов конструира всевъзможни ситуации, в които съзнанието на Юрталана е заставено да разиграва възможните последици от престъплението. Веднъж в гнева си кметът ще го заплаши със затвор, друг път по някакъв повод ще го извикат в общината и т. н. По същия начин в „Татул“ Мариола си представя реакциите на съседните си, евентуалния позор и т. н.

¹⁷ Караславов, Г. Цит. изд., с. 54.

Сходни процеси се разиграват и в душата на Севда, която ще натрупа в себе си огорчения, за да достигне в края до доста директно изнудване. Въпреки че е обрисувана с подчертана симпатия, тя дълго време приема престъплението, а в края не възмущението и несъгласието, а подклажданата от родителите ѝ корист, пък и жаждата за мъст, я карат да изнудва свежъра си с евентуални свидетелски показания. Всъщност тя носи морална вина, а вероятно и юридическа отговорност като осведомен член на семейството, който в някакъв смисъл също се е облагодетелствувал от запазването на тайната. Очевидно е, че тя нарушава както християнската норма, която отрича отмъщението, така и патриархалната, която предполага самосъхраняването на рода. И в този смисъл Севда се проявява като „нова“, „модерна“ личност.

Въпреки че в „Снаха“ присъствува реално престъпление и намеци за други закононарушения, както и следствие, разиграло се в съзнанието на Юрталана, романът не може да бъде отнесен към класическите криминални жанрове. Не поради психологизма, а защото писателят не се придържа към задължителните за тях варианти на сцепление между престъпление и разследване — нещо, което е характерно за много други амбициозни творби със сходни сюжети. От друга страна, „Снаха“ може да се разглежда като модификация на нравоучителната повест, на поучителните истории, които впрочем не са противопоставени на традиционните криминални жанрове. В тях всеки грях, всяко престъпление или морално прегрешение биват наказани. А въпреки скептицизма към писания закон Юрталана трябва да бъде наказан, защото е нарушил не само него, но и абстрактната универсална норма „Не убивай!“, прокламирана още в Моисеевия завет с бога¹⁸ и задълбочена в християнската морална система¹⁹. Юрталана нарушава и обичайно право, според което „по стар, неписан закон... когато продава съдебният пристав... се явяват само наследниците“²⁰. Той не се съобразява с този постулат и така се сдобива с ливадите, които после биват очуждени. Този забравен епизод от предисторията на сюжета може да се разглежда като аналог на трагичната вина, която по-късно поражда наказанието.

Когато отношенията между Караславов и съидейниците му се изясняват и писателят получава висок социален статус, възхваляващата социалистическия реализъм критика отдава категоричните си

¹⁸ Вж. Изход, 20:13, Второзаконие, 5:17. И още — „Ни вдовица, ни сираче да не притеснявате; ако ли ги притесниш, кога завикат към Мене, ще чуя вика им, и ще се разпали гневът Ми, и с меч ще ви убия, и жените ви ще останат вдовици, и децата ви — сираци.“ Изход, 22:22-24.

¹⁹ Матей, 5:21-22; вж. още Матей, 19:18, Марко, 10:19, Лука, 18:20.

²⁰ Караславов, Г. Цит. съч., с. 112.

предпочитания на „Снаха“ и дори в някои издания нарушава хронологията, като поставя този роман преди „Татул“. Явно второто произведение съответствува по-добре на желаната матрица. Въпреки че и тук няма изведен на преден план образ на комунист, поне убиецът принадлежи към експлоататорската класа и престъплението му директно съответствува на предварителната представа за нея. Към това трябва да се прибави и фактът, че самото убийство остава на по-заден план и е проява на моментен изблик на гняв, а не на трайна и мрачна страст, преминаваща в обесия, която лесно може да получи медицинска диагноза. Отдалечаването от диаволистичния модел и от анализирането на престъпното деяние е несъмнено. Социалистическият реализъм предпочита да се насочва към типичното и здравото, като избягва навлизането в болното съзнание на отделния уникален индивид. Социалистическият реализъм държи на реда и всичко, което възприема като престъпление, трябва да получи своето справедливо наказание, а „Татул“ ни потапя в един свят на размити ценности, който е чужд на еднозначни и ясни сюжетни развръзки.

Само един късоглед прочит може да открие в „Татул“ и „Снаха“ единствено илюстрация на предварителната идея. Всъщност Караславов синтезира елементи, подбрани от поне два по-ранни модела за изобразяване на престъплението. Резултатът е ново единство, което тук, за разлика от повечето други негови произведения, не е доминирано от комунистическата му идеология. Това единство, което има известни успоредици в творчеството на други писатели, е в различна степен полемично насочено към моделите на Елин Пелин и диаволиците, върху които се опира. Караславов ситуира сюжета в една битова селска обстановка, която поне формално е много близка до средата, в която разполага своите сюжети Ел. Пелин, сходна е и проблематиката. Пролетарският писател несъмнено желае само да усъвършенствува идейно модела, предложен от певеца на българското село, и полемиката с него не влиза в предварителния му замисъл. Това се отнася както до изображенията на престъпления в „Гераците“, „Хитрец“, „Закъснялата нива“, „Престъпление“, така и до „Нечиста сила“.

Много по-сериозни са несъгласията с диаволиците, но те са старателно кодирани и не присъствуват на повърхността. Може би това е станало несъзнателно, а може би авторът не иска да предизвиква гнева на съидейниците си, които не са склонни към диалог с писателите, които определят като буржоазни. Така или иначе Караславов предлага свой вариант на въведената от диаволиците идея за тайниците на човешката душа, но не приема техните разбирания, по-близка му е Стаматовата представа за социалния характер на най-съкровеното, изявена в разказа „За едно кътче на душата“ и

други негови произведения. Според Караславов сред властните импулси, които доминират в дълбоките пластове на психиката, на първо място застава волята за собственост. Едва след нея идва всичко останало, от което се интересуват диаволиците, а и Елин Пелин в „Нечиста сила“, Ант. Страшимиров и т. н.

Начинът, по който Г. Караславов представя взаимоотношенията си със собствената си майка²¹, разкрива близостта между нея и Мариола. Така че „Снаха“ може да бъде разчетен и като освобождаване от реални за писателя житейски проблеми по един отдавна известен механизъм, описан от З. Фройд²² и анализиран детайлно от неговите последователи. Но това е вече друга, не по-малко интересна тема.

²¹ Вж. Коларов, Ст. Цит. съч., с. 18 и сл.

²² Вж. Фройд, З. Цит. съч., 343—360.